

KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARININ POLİTİKLEŞMESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ KAPSAMINDA ANALİZ

Kamil TARHAN¹

ÖZET

Sosyal bilimler ve fen bilimlerinde birçok konu ve olgunun aslında belli süreçlerde yaşadığı kırılma noktaları onun başlangıcı kabul edilmektedir. Çevre sorunlarını da hem sosyal hem de fen bilimleri kapsamında ele aldığımız takdirde başlangıç noktasının aslında Sanayi Devrimi olduğunu belirtebiliriz. Lakin Uluslararası Kamuoyu ve dünya siyaseti içinde yer alması küreselleşmeye paralel olarak 1960-1970 yılları arasına denk düşmektedir. Bu sorunların çıkış noktasını küreselleşme sürecine ve yaşanan bir takım önemli sorunlara paralel bir şekilde bağlamış bulunmaktaysak bile sorunların insanlar ile yaşıt bir şekilde cereyan ettiğini, aniden ortaya çıkmış bir olgu olmadığını ifade edebiliriz. İnsanlık yaşadığı sürece çevreye bir şekilde zarar vererek gelmiştir. Lakin Sanayi devrimi başlangıcı olarak kabul edilmesinde temel etken etkileri çok daha fazla olmuştur. Ve ilk olarak çevre sorunlarının politikleşmesi, kaynakların nasıl kullanılacağı konusunda yapılan uluslararası sözleşmeler ile birlikte 1960'lı yıllarda başlamıştır. Bu süreçten sonra devletlerin ve örgütlerin yaklaşımları ile mesele daha çok politik bir hal alarak gündemdeki yerini almıştır. Çalışmanın asıl amacı da çevre sorunlarının politikleşmesi ile birlikte Uluslararası İlişkiler disiplini içine dâhil olmasını ele alacaktır. Ardından disiplin içerisinde doğrudan sorunlara yaklaşan Yeşil Teori ve diğer teorilerin bakış açısı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Çevre Sorunları, Uluslararası İlişkiler, Yeşil Teori

POLITICALIZATION OF GLOBAL ENVIRONMENT PROBLEMS AND ANALYSIS UNDER THEORIES OF INTERNATIONAL RELATIONSHIPS

ABSTRACT

In social sciences and natural sciences, many points and facts are considered to be the starting point of the breaks that they actually experienced in certain processes. If we are dealing with environmental problems both within social and scientific sciences, we can say that the starting point is actually the Industrial Revolution.

---

¹ Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
Kamil_trhn@hotmail.com

Yet, involvement in the international public opinion and world politics coincided with the globalization of 1960-1970. We can state that the problems do not occur suddenly, even though we have linked the starting point of these problems to the globalization process and some important living problems. As long as humanity is alive, it has come to harm the environment. Accepted as the beginning of the Lakin Industry revolution, the main factor effects were much more. And, firstly, environmental problems began in the 1960s, along with International contracts on how resources could be used. After this process, the attitude of the states and the organizations became more political and took place in the agenda. The main aim of the study is to include the politics of environmental problems and involvement in the discipline of International Relations. Then, the point of view of Green Theory and other theories approaching direct problems within the discipline will be examined.

Keywords: Global Environmental Problems, International Relations, Green Theory

GİRİŞ

Sanayileşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin her geçen gün etkisini artırarak ilerlemesi beraberinde birçok olumlu durumu getirirken, birçok sorunu da yarattığı görülmektedir. Olumlu yanlardan ziyade çalışmanın içinde problem olarak gördüğümüz çevre sorunları üzerine değinilecektir. İnsanlığın devamı için çevrenin de korunması gerekmektedir. Birçok birey ve bireyüstü yapıların bunun farkında olduğu aşıkârdır. Lakin büyük bir tezattır ki farkında olunan durum göz ardı edilerek çevreye zarar verilmektedir. İnsanlığın her geçen gün daha da modernleşerek ilerlemesi beraberinde çevreye verdiği zararları da arttırmaktadır. Hava kirliliği, atık maddelerin salınımı, kimyasal ilaçların kullanılması, aşırı su tüketimi, çölleşme gibi birçok problem ortaya çıkmaya başlamıştır. Şüphesiz bunda dünyanın hızla artan nüfusunun etkisi de söz konusudur. Artan nüfus oranının çevreye bir miktar da olsa zarar verdiği bilinmesine rağmen zararı minimize etmek de insanların elindedir.

II. Dünya Savaşı sonrası Batı ekonomilerinin hızla endüstrileşmesiyle birlikte birçok ülkede çevreye verilen zarar artmaya başlamıştır. Dünya Savaşı'nın ardından tekrar bir düzen sağlamak için devletlerin önceki gelişmişlik seviyelerinin çok üstüne çıktığı bilinmektedir. Buna paralel III. Dünya ülkelerinin de aynı modeli izlemek istemeleri, çevre sorunlarının da küreselleşmesini sağlamıştır. 1960-

1970’li yıllar arası yeşil akım ve siyaset olarak başlayan çevre sorunlarına karşı duyarlılık, toplumsal bir hareketten, siyasi eylemlere dönüşmeye başlamıştır. Çevre sorunlarının küreselleştiği süreçte Uluslararası İlişkiler Disiplininde(UI) III. Büyük Tartışma olarak bilinen *paradigmalar arası tartışma*² yaşanmaktaydı. Tam bu süreçte bazı akademik çalışmaların katkısıyla da çevre sorunları politikleşerek disiplinin içerisine dâhil edilmiştir. Ardından Soğuk Savaşın sona ermesine yakın bir süreçte disiplin içinde çevre sorunları High-Politics³ olarak adlandırılan bir konuma yerleşerek, disiplinindeki epistemolojik⁴ literatürün içine dâhil olmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile ortaya çıkan eleştirel teoriler ve post-pozitivist hareketin katkısı ile bir takım yeni teori ve düşünce akımları da ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bunlara; Eleştirel Kuramlar, Konstrüktivizm, Normatif Kuram, Post modern Kuram ve Feminist Kuram örnek gösterilebilir⁵. Disiplinde meydana gelen bu değişim ve yenilikler disiplinin daha geniş ve birçok konuya

² Disiplin içerisinde Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasından sonra meydana gelen kimilerine göre III. Büyük Tartışma olarak belirtilirken(Banks, 1985) kimilerine göre ise ilk tartışmanın tarafları olan Realizm ve İdealizm’in türevleri olarak cereyan etmiştir. Tartışmanın ortaya çıkmasında Thomas Kuhn’un ortaya atmış olduğu paradigma değişimi fikri etkili olmuştur. Tartışma 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Taraflar Neo-Liberalizm, Neo-Realizm ve Marksizm olarak belirlemiştir. M. Banks’ın tanımlamasına göre disiplin bu dönemde “paradigmalar arası tartışmaya” (inter-paradigm debate) ev sahipliği yapmıştır. Tarafların dünya politikası, devletlerin yürütmüş olduğu dış politika yapım süreci gibi önemli konularda ayrıştığı görülmektedir. Bakınız: Banks Michael, “**The Inter-Paradigm Debate**”, M. Light, A. J. R. Groom (ed.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London, Pinter Publishers, 1985.

³ High Politics; Realist bilim adamları tarafından ortaya atılan, devletlerin uluslararası düzeydeki davranışlarını belirtmek için kullanılan kavramlardan birisidir. Realist kesimin High ve Low Politics olarak ayırım yaparak belirttikleri kavramlardan High Politics daha çok önceliği olan önemli konuları tasvir etmek için kullanılmaktadır. Devletin bekası ve çıkarları için anahtar kavram olarak güç çerçevesinde; Askeri güvenlik ve stratejik meseleleri High Politics olarak kullanmışlardır. Bakınız: Mustafa Aydın, “**Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği**”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, Sayı:1 (Bahar 2004), s. 33-60

⁴ ‘Epistemoloji, bilgi kaynağının ne olduğuna ilişkin ve bilimsel bilginin gelişimiyle ilgili bir kavramdır. Kısaca bilgi teorisi-kuramı olarak da tanımlanabilir’. Disiplin içerisinde de yaşanan tüm tartışmalarda epistemolojik zemin olarak kullanılarak kavramlar çerçevesinde ayrışmaktadır. Bakınız: Bilgehan Emekler, “**Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar**”, *Bilge Strateji*, Cilt:2, Sayı:4, Bahar 2011

⁵ Bakınız ayrıntılı şekilde: Bilgehan Emekler, “**Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar**”, *Bilge Strateji*, Cilt:2, Sayı:4, Bahar 2011

yaklaşmasını sağlamıştır. Aynı durum Yeşil Teori için de gerçekleştiği görülmektedir. Yeşil hareket olarak adlandırılan ve çevre sorunlarının gündeme gelmesi ve çözülmesi için önemli eylemler içerisinde bulunan hareketin, bu dönem içerisinde daha çok disiplin içinde ele alınmaya başlanması ve çalışılması hareketin teorikleşme sürecini hızlandırmıştır. Ve Uluslararası İlişkiler içinde *Yeşil Teori* olarak belirtilen teori post-pozitivist dönem içinde disiplin içinde yerini aldığı görülmektedir. Yeşil Teorinin çevresel sorunlara yaklaşımı bazı çevreci hareketler ve modernistlerden ayrılarak çevreyi merkeze alan bir şekilde ilerlemiştir. Çalışmanın içerisinde öncelikle çevresel sorunların tarihsel süreçte küreselleşmesinden bahsedilecektir. Kronolojik olarak yapılan faaliyetler belirtilerek çevre sorunlarının çözümündeki katkısı ortaya çıkarılacaktır. Faaliyetler olarak daha çok çalışmada uluslararası sözleşme ve konferanslardan bahsedilecektir. Ardından çevre sorunlarının politikleşme süreci ve Uİ disiplini içerisindeki yerinden bahsedilecektir. Son olarak bir Uİ teorisi olarak bilinen Yeşil Teorinin savları ve konuya yaklaşımı değerlendirilerek, diğer Uİ teorileri ile kısaca karşılaştırması yapılacaktır.

Çevre Sorunlarının Tarihsel Geçmişi

Çevre sorunlarının neler olduğuna ilişkin bir analiz yapmadan önce Çevre ve Çevre Kirliliğinin ne olduğuna ilişkin bir tanımla yapmak daha doğru olacaktır. Çevre; ‘bir canlı birimi ya da topluluğunun karşılıklı ilişki içinde bulunduğu tüm canlı cansız varlıkların bulunduğu özel alan’ olarak tanımlanmaktadır. İnsan merkezli çevre tanımı ise; insanın içinde yaşadığı ortam olarak tanımlanır’(Akdur, 2005: 14). Çevre kirliliği ise: Bütün canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, cansız çevre öğeleri üzerinde yapısal zararlar meydana getiren ve niteliklerini bozan yabancı maddelerin; hava, su ve toprağa yoğun bir şekilde karışması olayıdır(Bilkent, 2017). İnsanoğlunun var olduğu yerde daima çevreye karşı bir zarar söz konusu olmuştur. Gerek bilinçli bir şekilde gerekse farkında olmadan insanlar belli şekillerde doğaya ve çevreye zarar vermiştir. Bunlardan sadece en genel bilineni olarak savaşlar örnek gösterilebilir. Toplumlar arasında meydana gelen savaşlar sonucu çevre önemli zarara uğrayarak tahrip edilmiştir. Diğer yandan çok bilinen bir başka faktör ise tarımsal alanların aşırı sulanması sonucu yaşanan kuraklıklar olmuştur. Ancak insanoğlunun hiçbir zaman 20.YY’da çevreye vermiş olduğu zarar kadar büyük derecede olmadığı da görülmektedir. Yaşanan olayların çevreye verdiği zarar en çok bu yüzyılda meydana geldiğinden bahsedilmesi mümkün olabilmektedir. Çünkü dünya o güne dek görmediği topyekûn iki büyük savaşa tanıklık etmiştir. Savaşların sonucu ve ardından aşırı endüstrileşme süreci

ile doğada birtakım sorunlar da meydana gelmeye başlamıştır. Sanayi devrimi çok önce tarihlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Keza bu Endüstri devrimi olarak belirtilip 1780-1820'ler de İngiltere'de ortaya çıktığı yönünde genel bir kabul bulunmaktadır(Küçükkalay, 1997:54). Ancak etkisi son yüzyıllarda oldukça büyük ve ciddi olmuştur. Nedeni olarak Endüstri Devriminin 20. YY'da ikinci aşamasına geçerek özellikle Ford'un katkılarıyla üretimin serileşmesi ve dünya çapında yayılması sanayileşme sürecini arttırmıştır(Makine Magazin, 2017). Son olarak devrimin 1950'lerde daha çok bilgi ve teknoloji alanında meydana gelmeye başlamasıyla buna bağlı olarak devletlerin güvenlik politikalarına önem vererek silah yatırım ve üretimlerini arttırması ve artan oranda petrol kullanımları bir anda çevreye verilen zararın etkisini de arttırdığı görülmektedir. Başlayan sorunlar dünya kamuoyunda tepkilere neden olarak sorunların ele alınmasını sağlamıştır.

Çevre sorunlarının daha çok gündeme gelmeye başlaması ve ortaya çıktığına ilişkin kabul edilmiş genel yargı Sanayi Devrimi'nin başlamasıdır. Sanayi Devrimi ile çevre kirliliği problemleri önceki dönemlere göre daha fazla olmuş ve insanların durum karşısında farkındalığı ortaya çıkmıştır. Ancak tam olarak bu yargının doğru olmadığını belirten bir takım görüşte mevcuttur. Keza çevre sorunları milat olarak kabul edilen Sanayi Devrimi öncesinde de var olmuştur. Hatta Payne, Sümer Medeniyeti gibi büyük devletlerin yok olmasında bu sorunların ana etken olduğunu belirtmektedir(Sümer, 2016:593). Ancak sanayi gelişiminin ekolojik sistem üzerinde daha sarsıntılı etkiler yarattığını da ifade edebiliriz. Özellikle küreselleşme süreci ile sanayileşmenin etkisi ve yıkımı da oldukça önemli bir noktaya ulaşmaktadır. Konuyla ilgili olarak Giorel Curran'ın ifadesi bu fikri desteklemektedir:

Genişleyen küresel ekonominin daha fazla kaynak ihtiyacı ve artan kalkınma ve nüfus artışı baskıları, zaten kırılan ekosistemler üzerinde ek gerginlik yaratıyor. Çevresel sorunlar, doğanın sağladığı ile atık olarak neler yapabileceği arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Küreselleşme, tamamen değişen bir kapitalist ekonominin son aşamasında olan tamamen yeni bir olgu olmakla birlikte, kapsamı, ulaşımı ve gelişmiş teknolojileri ekolojik stresleri artırmaktadır(Curran, 2006:50).

Yukarıda verilen ifadeye paralel olarak belirtilebilir ki, birçok modern çevresel sorunlar ve tehlikeler sürdürülemez hızlı sanayileşmeden dolayı ortaya çıkmıştır. Burada göz ardı edilmemesi gereken konu sürdürülebilir kalkınma anlayışının

modern dönemin ilk başlarında tam olarak uygulanamamasıdır. Kavram Ruşen Keleşin ifadesiyle, ‘çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanması’ şeklinde tanımlanmıştır(Tıraş, 2012:50). Ancak kavram modern anlamda ilk kez 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu’nda yer almıştır(Özmehmet, 2008:1858). Kavramın geç şekilde algılanmasının uygulanan ekonomik faaliyetlerin tahribat derecesini arttırdığı görülmektedir. Oysaki kavramın önemini bundan asırlar öncesinde 1798’de Malthus tarafından belirtildiği görülmektedir. Ona göre; sürdürülebilirliğin, insan taleplerinin doğanın taşıma kapasitesini aşmamasını gerektirdiğini ifade etmiştir(Mitchell, 2013:5). Malthus’un ifadelerine göre nüfus geometrik şekilde(2,4,6...) artarken, gıda maddelerinin artımı aritmetik şekilde(1,2,3,..) artmaktadır. Zamanla yiyecek arzının nüfus artış hızına yetilememesini kaçınılmaz kıtlık olarak belirtmektedir. Bundan dolayı kalkınmanın sürdürülebilir olması gerektiğini vurgu yapmaktadır. Ancak günümüze kadar(kastedilen 1990’lar) kalkınma tamamen normatif ve çevre sorunlarına etik bakış açılarından yoksun bir şekilde gelişmiştir. Kalkınma tamamen ekonomik amaçlar güdülerek devletlerin kendi konumlarını ve gücü arttırmak için gerçekleşmiştir. Devletler kalkınırken doğa ve çevreye karşı duyarlı davranmayarak onun sonunu hızlı bir şekilde getirdiği bilinmektedir. Normatif olarak etik bakış açısından yoksun bir şekilde sadece büyümeyi amaçlarken, gelişmemiş ülkeleri düşünmeyerek, çevreye zarar vermeye devam etmiştir. Çevre sorunlarının uluslararası kamuoyunda yer alması ve uluslararası örgütlerin, Birleşmiş Milletler(BM) gibi, ilgi alanına girmesi bir anda oluşan bir olay olmamıştır. Hızlı sanayileşme, artan nüfus oranı ve kaynakların fazla kullanımının duyarlılığı arttırdığı gözükmemektedir. Nüfus artışını tetikleyen olgu Endüstri devrimi ile meydana gelen tıp alanındaki gelişmeler ve beslenme sorunlarının çözümü olmuştur. Çünkü nüfus artış oranı ölüm-doğum arasındaki ilişki ile alakalıdır. Önceki dönemlerde de aşırı doğumlar olmasına rağmen ölüm oranları bazı hastalıklar ve kıtlıktan dolayı paralel şekilde ilerlerken, son yüzyılda meydana gelen tüm gelişmeler ölüm oranını azaltarak, nüfusun daha hızlı artmasına neden olmuştur(Fişek, 2017). Keza yapılan tahminlere göre 2075 yılında dünya nüfusu neredeyse 1,5 kat artarak 9.5 milyar seviyesine ulaşılacağı belirtilmektedir(NATO, 2011). Ancak nüfus artışı gibi belirtilen faktörlerin dışında belirtmemiz gereken bazı önemli olayların da meydana gelmesi etkili olmuştur. Gösterebileceğimiz nedenlerden birisi 1952 yılında İngiltere’de meydana gelen büyük sis perdesinin 5 gün

boyunca şehri kaplaması sonucu 4000-12.000 arası insanın ölümüne neden olurken, 150.000 kişinin hastahanelere kaldırılması ile sonuçlanmıştır(USA Today, 2016). Londra’da meydana gelen büyük sis dalgası insanların ve devletlerin dikkatini bir anda çekmiştir. Ardından yine İngiltere’de 1967 yılında meydana tanker kazasıyla denize akan binlerce varilin çevreye yoğun derecede zarar vermesi algının kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Ardından akademik anlamda 1962 yılında yayımlanan Rachel Carson’un Silent Spring adlı çalışması önemli bir kaynak ve etkisi büyük bir eser olmuştur. Kitabın başında İnsanın, öngörme ve önleme kapasitesini kaybettiğini, bu şekilde kendi sonunu dünyayı yok ederek olacağını belirten Carson, genel anlamda eserinde ABD ve diğer ülkelerde tarımsal alanlarda kullanılan böcek ilaçlarının hem çevreye hem de insanlara ciddi zararlar verdiğini belirtmektedir. İlaç firmalarından yakılarak onların sırf ekonomik büyüme için yapmış oldukları propagandaların kötülüğünden bahsetmektedir(Carson, 2002). Diğer önemli bir eser ise 1968 yılında Garret Hardin’in The Tragedy of Commons adlı eseridir. Eser oldukça ses getirerek meselelere karşı duyarlılığın artmasını sağlamıştır(Sümer, 2016:594). Türkçe ’ye *Ortak Kaynakların Paylaşımı Trajedisi* olarak çevrilen eserde bireylerin veya devletlerin doğa ve çevreyi kendi mülkiyeti gibi kullanarak, sonunu getirdiğini ifade eder. Eserde geçen şu cümleler kısaca eserin ne gibi mesaj vermek istediğini açıklamaktadır; 'İnsanların, toplumsal mülkiyette kendi paylarına düşenden daha fazlasını kullanması veya yok etmesi yüzünden, toplum kaynaklarının kaçınılmaz olarak kötüleşerek tükenmesi süreci. Klasik örneğiyle anlatılacak olursa, herkes ineğini çayırdan otlatmanın avantajını kullanır, kârını elde eder, ama her ilave ineğin o çayırdan otlatmasının maliyetini üstlenmeksizin yeni yeni inekler edinin çayırdan salar. Böylece her tekil birey, toplumsal anlamda arzu edilmeyen bir karara varır (çayırdan daha çok inek otlatmak) ve sonuçta inek otlatılacak bir çayır kalmaz’ şeklindeki açıklama toplum ve devletlerin çevreyi kullanırken daha duyarlı olması gerektiğini ifade etmiştir(Hardin, 2010).

1970’li yıllara gelindiğinde çevre sorunları artık dünya kamuoyunda önemli bir mesele olarak ele alınmaya başlanmıştır. Çevre sorunları olarak; Biyolojik çeşitliliğin azalması, ormansızlaşma, su kıtlığı, ozon tabakasının açılması, iklim değişikliği ve küresel ısınma, atıkların imhası, nükleer kazalar, vb. gibi konuları sıralayabiliriz⁶. Bu sorunların giderek artması başta gelişmiş ülkeler olmak üzere,

---

⁶ Bakınız: Çevre sorunlarının neler olduğu konusunda daha ayrıntılı içerik için Tan Baykal ve Hülya Baykal’ın birlikte ele aldığı ‘Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları’, 2008, adlı esere bakabilirsiniz.

dünyanın geri kalanı için de çözülmesi gereken bir konu haline almıştır. Çünkü mesele sadece zengin Batı toplumlarını ilgilendirmemektedir. Ayrıca Güney Akdeniz gibi bölgelerde aşırı su kıtlığı, nüfus artışı, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi durumlar 1950'liler ile beraber artmaya başladığı görülmüştür. Tüm bu durumların bir arada incelenmesi ve değerlendirilmesi küresel anlamda meydana gelen bir iklim değişikliğinin gerçekleştiği yönünde belirtilmiştir(MEDSEC, 2011: 10).

Yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü Uluslararası arenada işbirliğine giderek bir takım çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı olmuştur. Çevre Konferansı olarak bilinen konferans BM Genel Kurulu tarafından, şimdiki ve gelecek nesiller için çevrenin korunması ve geliştirilmesi yolları hakkında uluslararası bir siyasi uzlaşma sağlamak amacıyla düzenlenmiştir(United Nation, 2017). Konferansın önemi çevrenin korunmasına yönelik konuların tartışıldığı 113 ülkenin katılımı ile gerçekleşen ilk BM konferansı olmasıdır. Konferanstaki asıl amaç: 'ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını vurgulayan ilkelerin geliştirilmesi ile birçok ülkenin çevre politikalarını etkilemiş' olmasıdır(Özmehmet, 2008:1859). Stockholm konferansının ardından geçen 15 senelik süre sonunda 1987 yılında Ortak Geleceğimiz Raporu yayımlanmıştır. Rapor Gro Harlem Brundtland⁷ tarafından, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu için hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" şeklinde bilinmektedir(United Nation, 2017). Raporun en önemli çıktılarından birisi sürdürülebilir kalkınma⁸ kavramının ilk kez kullanılmış olmasıdır.

1992 yılına gelindiğinde Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansı düzenlenmiştir. Rio Zirvesi olarak da bilinen konferansa içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 172 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Konferansın hedefi, 'küresel ölçekte çevre sorunları ile mücadele ve sürdürü-

⁷ Gro Harlem Brundtland, 20 Nisan 1939'da Norveç'in Oslo kentinde dünyaya geldi. Bir tıp doktoru ve Halk Sağlığı Yüksek Lisansı (MPH) olan Gro Harlem Brundtland, Norveç halk sağlığı sisteminde bir doktor ve bilim adamı olarak 10 yıl geçirdi. 20 yıldan fazla bir süredir kamu görevinde bulundu, bunlardan 10'u Başbakan olarak görev yapıyordu. 1980'lerde Uluslararası Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Brundtland Komisyonu) başkanlığına sürdürülebilir kalkınma ilkesini savunarak uluslararası tanınırlığını kazandı. Bakınız: <http://www.who.int/dg/brundtland/brundtland/en/> (Erişim Tarihi: 02.07.2017).

⁸ Daha ayrıntılı bilgi içine sürdürülebilir kalkınma hakkında temel noktaların belirtildiği esere bakınız: Jonathan M. Harris, "**Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri**", Çeviren: Emine Özmete, *Global Development and Environment Institute Working Paper:00-04, Tufts University, USA.*

lebilirlik olgusu arasındaki bağları güçlendirmektir' (NCSA, 2017) Brundlant raporuna paralel olarak sürdürülebilirlik olgusunun konferansta ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Buna ek olarak konferans sonucunda; biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve çölleşme ile mücadele konusunda yol gösterici üç sözleşmenin imzaya açıldığı görülmektedir (NCSA, 2017). Bir diğer önemli toplantı ise Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT) tarafından 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştiren Habitat II zirvesi olmuştur. Habitat Agenda ile İstanbul Deklarasyonu kabul edilerek hükümetler tarafınca, 'tüm vatandaşlara uygun iskân olanakları sağlamayı ve sürdürülebilir insan yerleşimlerini geliştirmeyi taahhüt ettikleri' zirve şeklinde gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Zirve incelendiği takdirde çevre sorunlarının içerisinde artık nüfus artışı ile kentleşme sorunlarının da dâhil edildiği görülmektedir. Bundan dolayı aynı zirvenin devamı olarak III. sünün de 2016 yılında BM Konut Ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı adı altında Ekvator'un başkenti Kito'da gerçekleştiği görülmektedir. Bu zirvede, sürdürülebilir kentleşme küresel taahhüdünü canlandırmak hedeflenmiştir (T.C Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı, 2017). Kentleşme olgusunun çevreye daha az zarar vererek, daha sağlıklı bir şekilde yapılacağı kabul edilmiştir. Rio zirvesinin ardından aynı isimle Rio + 5 Konferansı, sürdürülebilir kalkınma konusundaki kararlılığı canlandırmak ve güçlendirmek, başarısızlıkları tespit etmek ve her bir vakadaki sebepleri saptamak, başarıları tanımak, öncelikleri belirlemek ve Rio'da yeterince ele alınmayan sorunları belirlemek amacıyla 1997 yılında New York'ta bir araya gelmiştir (United Nations, 1997). Rio konferansında ele alınan konularda bir ilerleme olmamasından dolayı Rio+5 özel oturumu ile problemleri konular tekrardan BM genel kurulunda özel bir oturum ile tartışılmıştır. Bundan sonra, 2002 yılında, daha çok Rio+10 olarak ifade edilen Johannesburg Raporu⁹ yayımlanmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde gerçekleştirilen zirvede verilen mesaj Güney Afrika Cumhurbaşkanı'nın açılış konuşmasında 'küresel Ayrımcılık' ifadesi olmuştur. Cumhurbaşkanı Thabo Mvuyelwa Mbeki dünya genelinde refahın eşit bir şekilde paylaşılmadığı vurgusunda bulunarak kuzey-güney arasındaki farka değinmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2002). Bu zirvede belirlenen temel hedef yoksulluk ile mücadele ederek sürdürülebilir kalkınmayı geliştirecek yöntemlere ağırlık vermek şeklinde okunabilir.

⁹ Bakınız: Yayımlanan raporun uygulanaşına ilişkin Türkçe kaynak, <http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/CevreAkademisi/SurdurulebilirYasam/dunyasurdurulebilir.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

Belirtilen çalışmalara ek olarak, yapılanlar incelendiğinde çevresel sorunların nedenine ilişkin birtakım öngörüler ortaya çıkmaktadır. Lakin öz olarak çevre sorunlarının nedenlerini de açıklayacak olursak: *Birincisi*, bir çevresel kaynağın uluslararası kullanımının kaynağa olan talebi arttırması. *İkincisi*, çevre sorunlarına yönelik uluslararası bir komisyonun düzenlenmesinin zor olmasıdır. Paylaşılan denizler, göller ve nehirler gibi kaynaklara erişimi sınırlandırmak için bir ulusal yurttaşlık mekanizması bile bulunmamaktadır(Mitchell, 2013:9). Burada kast edilen devletlerin kendi egemenlikleri içerisinde, hukuk dışı eylemlerde bulundan vatandaşlarına uyguladı hukuki sürecin, aynı şekilde paylaşılan ulus aşırı bölgelerde olmadığına ilişkin bir betimlemede bulunmaktadır. Buna ek olarak, anarşi, göreceli kazanç endişeleri, uluslararası rekabet ve milliyetçilik gibi faktörler bu mekanizmanın oluşmasını engelliyor. *Üçüncüsü*, bir ülkenin vatandaşları arasındaki karşılıklı bağımlılıklar ve vatandaşların çıkarlarına zarar veren çevresel sorunları kısıtlayan bir mekanizmanın olmaması şeklinde belirtilebilir(Mitchell, 2013:9).

21.YY'a gelindiğinde dünya çevresel birçok sorun ile mücadele etmeye devam etmektedir. Bu mücadeleler gerek devletlerin bireysel çalışmaları gerekse uluslararası örgütlerin önderliğinde birçok devletin katılımı ile gerçekleşmektedir. Son 30 yıllık süreçte çevrenin korunmasında sürdürülebilir kalkınmanın önemi keşfedilerek bu konu üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra küresel fakirlik, yoksulluk gibi meselelerde ele alınmaya başlanmıştır. Ancak net bir şekilde olumlu sonuçların alınmadığını da ifade etmek gerekir. Bunda en önemli neden olarak gelişmiş devletlerin endüstrileşmeyi tamamlamasına rağmen Güney devletleri bundan henüz yoksun oldukları için ortak bir hedefte buluşulmamasını belirtebiliriz.

Çevre Sorunlarının Uluslararası İlişkiler İçine Dâhil olması

Çevre sorunları disiplin içerisinde uzun bir süre ele alınmamıştır. Bunda disiplin içinde hâkim paradigma konumunda olan realist akımının etkisi olduğu ifade edilmektedir(Erçandırılı , 2015:498). 1970'li yıllara kadar disiplin içindeki high-low politic ayırımından dolayı çevre sorunları high politic olarak değerlendirilmemiştir(Eckersly, 2016: 288). Ancak paradigmlar arası tartışmada başlangıçta Neo-Liberalizm tarafından low politic olarak görülmeye(Erçandırılı, 2015:493) başlandı. Bu bile disiplinin içinde dâhil edilmesi konusunda başlangıç olarak olumlu bir etki olarak değerlendirilebilir.

Çevre sorunlarının Uluslararası İlişkilere dâhil edilmesi Soğuk Savaşın yumuşama¹⁰ dönemi ile çevre sorunlarının dünya kamuoyunda önemli bir mesele olarak görülmeye başlandığı tarihle paralellik taşımaktadır(Sümer, 2016:601). Özellikle çevre sorunlarının bir ülkeyi etkilemenin ötesine geçerek sınır tanımaması devletlerin gündeminde daha fazla yer almasına neden olmuştur. Çevre sorunlarının sınır tanımaması OECD'nin 1973 yılında yapmış olduğu bir tanıma göre: 'bir ülke sınırları içinde ortaya çıkan emisyonların başka bir ülkeye doğal yollarla taşınmasıdır'(Kaplan, 1999:36). Keza emisyonların yanı sıra işgalci türlerin ortaya çıkması ve rahatlıkla hareket etmesi de biyolojik düzen ve doğal çevre düzenini bozmaktadır. İşgalci Türler: 'yerleştikleri çevrede ekosisteme zarar veren, diğer türler üzerinde baskı oluşturan ya da yerleştikleri, yayıldıkları çevrede ürünlere zarar vererek ekonomik zarara sebep olan egzotik türlerdir'¹¹. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğu zaman çevre sorunları bir bölgeye veya ülkeye has olmaktan öteye geçerek sınır tanımamaktadır.

20.YY'da modern Ulus-devletlerin öncelikli amacı, hakim realist paradigmaya göre kendi öz güvenliğini oluşturmaktır. Hal böyle olunca çevre sorunları bir anda devletlerin için bir güvenlik kaygısı oluşturmaya başlamıştır. Bu süreçten sonra devletlerin konulara yaklaşımı da daha hassas bir şekilde meydana geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra 1960-1970'li yıllarda ortaya çıkan yeşil hareketlerin toplumsal düzeydeki etkileri devletlerin bu konular hakkında reform yapmalarını zorunlu hale getirmiştir(Curran, 2006:48). Meselenin uluslararası arenada ortak platformlarda görüşülmeye başlanması bir anda Uluslararası İlişkilere dâhil olmasını sağlamıştır. Buna ek olarak Baryy Buzan'ın 1983 yılında güvenliği yeniden tanımladığı *People, States and Fear* başlıklı kitabında, yaptığı güvenlik tanımına çevreyi dâhil etmesi etkili olmuştur(Buzan, 1983). Yine aynı tarihte 1983 yılında Richard Ullman'ın ele aldığı *Redefining Security*(Güvenliği Yeniden Tanımlamak) adlı eserinde güvenlik olgusunu askeri konular odaklı olmaktan çıkararak Buzan'a paralel şekilde çevreyi de eklemesi güvenlik olgusunu askeri olmaktan

¹⁰ Detente dönemi olarak bilinen Yumuşama dönemi Soğuk Savaş süresinde meydana gelmiştir. 1960-1980'li yıllar arasında, Soğuk Savaşın iki bloğu Doğu-Batı arasında yaşanan olayların daha da yumuşadığı, politikalarında istemli bir şekilde yumuşaya giderek, Soğuk Savaşın etkilerinin daha az hissedildiği dönem olarak bilinmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Oral Sander, '*Siyasi Tarih: 198-1994*', Ankara: İmge Kitabevi, 21.Baskı, 2012, Ss: 445-584

¹¹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://invasionofspecies.blogspot.com.tr/> (Erişim Tarihi: 05.07.2017).

öteye geçirmiştir(Ullman, 1983: 133). Yayımlanan eserlerin ardından 1986 çernobil¹² faciası ile önemsenmeyen low politic olan çevre artık high politic olarak disiplin içindeki yerini almıştır(Sümer, 2016: 601). Son olarak disiplin içerisinde ele alınmasında etkili olan bir başka eser ise Robert Kaplan'ın 1994 yılında ele aldığı The Coming Anarchy(Yaklaşan Anarşi) adlı makalesidir. Eserde Kaplan, dünyadaki iklim değişikliği ve artan nüfusa bağlı olarak çevresel yıkımların artacağını, kaynak paylaşımı üzerinden savaşların ortaya çıkacağı, çökmüş devletlerin içerisinde oluşacak organize suç çeteleri, salgın hastalıklar ve kitlesel göçün güvenlik tehdidi oluşturacağı bir gelecek öngörmektedir(Kaplan, 1994)

Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Çevre Sorunları

Uluslararası İlişkiler disiplini çevre sorunlarını ilk olarak devlet güvenliğini tehdit ettiği düşüncesiyle ele almaya başlamıştır¹³. Büyük felaketlerin ortaya çıkması ve oluşan çevre sorunlarının sınır tanımaması problemlerin ivedilikle çözüme kavuşturulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte bir takım örnek eserler meydana getirilmiştir. Bunlara birkaç örnek verecek olursak, Tragedy of the common, eserinde Hardin(1968), çevre sorunlarını güvenlik bakış açısıyla ele alarak, çevreyi Uluslararası İlişkiler içinde teorileştiren öncülerden olmuştur(Paterson, 2013:349). Diğer bir örnek olarak 1983 yılında Barry Buzan'ın güvenlik sektörü yaklaşımına çevreyi dâhil etmesini örneklendirebiliriz(Sümer, 2016:601). Ayrıca Thomas Homer Nixon'un 1994 yılında ele aldığı Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases (Çevresel Kıtlıklar ve Şiddet Çatışması: Vakalardan Kanıtlar)(Dixon, 1994) adlı eseri önemli bir gelişme olmuştur. Ele alınan eserlerin genel özelliği güvenlik odaklı yaklaşım sergilemesidir. Askeri güvenlik olgusunun zamanla genişleyerek çevresel güvenliğin de kavram olarak ele alınması ve disipline kazandırıldığı görülmektedir. Çevrenin ilk başta Uluslararası

¹² 26 Nisan 1986 tarihinde, Ukrayna'nın Kiev kentine bağlı Çernobil de meydana gelen nükleer patlama sonucu yaşanmış büyük bir felakettir. Ukrayna'da meydana gelen ve dünyanın en büyük nükleer kazalarından biri olan Çernobil Faciasına, hatalı tasarım ve yetersiz güvenlik donanımı öncülük etmiştir. İyi kontrol edilemeyen nükleer güç reaktörünün 4. ünitesinin patlaması sonucu tarihin en büyük facialarından biri yaşanmıştır. Etkileri Ukrayna, Beyaz Rusya, Rusya ve Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Çernobil Faciası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkisini oldukça hissettirmiştir. Coğrafi konum itibarıyla Karadeniz'e komşu olan Türkiye, Çernobil'in olumsuz etkilerinden payını almıştır. Özellikle Karadeniz sahil şeridinde bulunan illerde sıklıkla rastlanan kanser vakalarının nedeni Çernobil Faciası'na atfedilmektedir. Bakınız: <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/cernobil-faciasi-64> (Erişim Tarihi: 25.06.2017).

¹³ Bu konuda ki tartışma için Buzan, Ullman gibi yazarların yukarıda belirtilen eserleri örnek olarak gösterilebilir.

İlişkilere dâhil olması görüldüğü gibi güvenlik odaklı olarak meydana gelmiştir. Ancak Post-pozitivist dönem ve eleştirel teorilerin katkısıyla ortaya çıkan Yeşil Teori bu anlayışı güvenlik odaklı olmaktan çıkarmıştır.

1. Yeşil Düşünceden Yeşil Teoriye

Robert Cox'un 1981 yılında yapmış olduğu problem çözücü teoriler ve eleştirel teoriler ayrımı ile kendini eleştirel teoriler içinde bulan Yeşil Teori 1990'ların başında Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer almaya başlamıştır. İlk başlangıçta sosyal bir düşünce olarak belirtilen kavram zamanla belli yazar ve akademisyenlerin çalışmaları ile bu dönemde teori halini almaya başlayarak disipline dahi olmuştur. Bunlara örnek olarak: Green Political Theory (Yeşil Politika Teoris) kitabı ile Robert E. Goodin 1992'de yazmış olduğu kitabı, aynı yıl Peter Dickens'in Society and Nature Towards A Green Social Theory adlı kitabı da benzer şekilde düşüncenin teorileşmesine katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Alan Carter'in 1992 yılında A Radical Green Political Theory adlı kitabı da önemli eserler içerisine dâhil edebiliriz. 1993 yılında ise Ted Benton'un Natural Relations adlı eseri bu alan için temel taşlardan birisini teşkil etmektedir. Ardından 1995 yılında Green Political Thought(yeşil politika düşüncesi) adlı makalesi ile Andrew Dobson teoriye önemli katkılar sunmuştur. Görüldüğü gibi 1990'lı yılların il başları Soğuk Savaş'ın sona erdiği, hem Uluslararası sistemin değiştiği hem de daha özgürlükçü düşüncelerin yer almaya başladığı bir dönem olmuştur. Yeşil Teori de tam bu sürede teori şeklinde ortaya çıkarak çevre sorunları için önemli bir yer edinmiştir. Temel amacı çevresel sorunları dar anlayışın ötesine geçirecek, ekolojikselsel bir perspektif ile normatif değerleri ön planda tutarak, sorunlara çözüm sunan eleştirilerde bulunmaktır(Erçandırılı, 2015:494).

Yeşil teorinin disiplin içerisinde ortaya çıkması post-pozitivist¹⁴ döneme denk düştüğü görülmektedir. Ancak siyasi olarak yeşil düşünce, yeşil siyaset ve yeşil önlemler olarak adlandıracağımız akım, çevresel sorunların küreselleştiği 1960'lı

¹⁴ Pozitivist-Postpozitivist olarak adlandırılan tartışma disiplin içinde kimilerine göre III. Büyük Tartışma iken, kimileri için IV. Büyük tartışma olarak adlandırılmaktadır. Tartışmanın özü, özde Realizm, genelde ise disiplin içerisinde hâkim konumda olan pozitivist temayüle karşı, onun bilimsellik tartışmasına karşı bir eleştiri olarak gerçekleşmesidir. Berlin Duvarının yıkılmaya başlaması ile başlayan süreçte en dikkat çekiçi özelliği, post-pozitivist kuramın devlet merkezci bir yaklaşıma sahip olmamasıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız : John A. Vasquez, "Postpozitivist Tartışma: Aydınlanma'nın Çöküşünden Sonra Bilimsel Araştırmayı ve Uluslar arası İlişkiler Kuramını Yeniden İnşa Etmek", Ken Booth, Steve Smith(der.), Çeviren: Muhammed Aydın, Uluslar arası İlişkiler Kuramları, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015.

ve 1970'li yıllara denk düşmektedir. Bu dönemde meydana gelen çevresel felaketler ilk başlarda düşüncenin sivil toplum kuruluşları şeklinde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeşil Barış'ın (GreenPeace) 1971 yılında, Yeryüzünün Dostları'nın (Friends of the Earth) 1969 yılında kurulması gibi bu tür NGO'ların¹⁵ ortaya çıkmasıyla (Arslan, 2015:250) küresel anlamda yayılmaya başlamıştır. Zamanla bu siyasi anlayış, ülkelerin içerisinde kendisini siyasi partiler şeklinde göstermeye başlayarak kısmi şekilde ideoloji şeklinde görülmeye başlanmıştır.

Yeşil siyaset kavramının başlangıçta toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkması ve ardından siyasete dönüşümünde Alman Yeşilleri'nin öncülüğünde sorulan üç temel sorunun etkisi bulunmaktadır. Bunlar: 'Kaynak problemleri, atık problemleri ve ahlaki problemlerdir' (Üste, 2015:41). 1972 yılına geldiği zaman Roma Kulübü'nün yayımlanmış olduğu, Büyümenin Sınırları (Limits to Growth) adlı rapor dünya siyaseti ve ekonomisinde şok bir etki yaratmıştır. Rapor Yeşil siyaset için tam bir dönüm noktası yakalayarak ardından gelecekte yeşil akımın başlangıcını oluşturmaktadır (Şahin, 2012). Bunun yanı sıra, 1980'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan yeşil partilerin bir takım dayanak noktaları oluşmaya başladı. Eckersley'e göre, Bunlar: ekolojik sorumluluk, sosyal adalet, demokrasinin kökleri ve şiddet içermeyen gibi kavramlardı. Bu kavramlar kısa sürede Afrika, Latin Amerika ve Asya da dâhil olmak üzere tüm dünyadaki yeşil partilerin ortak platformunu oluşturmuştur. Hali hazırda, yeşil siyaset, neo-liberal küreselleşmeye karşı çıkan yeni bir küresel siyasi söylem ve uygulama olarak belirmiştir (Taqwadin, 2017:3).

Teorik olarak bakıldığında zaman eleştirel teoriler içerisinde yer alan Yeşil Teorinin hem normatif bir dalı hem de politik bir dalının olduğu görülmektedir. Diğer Uİ teorileri ile kıyaslandığında zaman çok genç ve yeni bir teoridir. Ancak diğer Uluslararası İlişkiler teorileri gibi toplumun günlük hayatında karşılaştığı sorunları çözmeye yönelik bir yaklaşım yerine bireylerin tüm hayatında karşılaşacağı sorunları çözmeye odaklandığı için Serhan Ünal'a göre: disiplin içerisinde 'yeşil teori, yüksek (*high politics*) ve düşük (*low politics*) siyaseti birbirine bağlayan en etkin köpürlerden biridir' (Ünal, 2014:229).

Yeşil Teorisyen içindeki birçok akademisyen bazı eleştirilerini ortaya atarken pozitivist-realist paradigmayı anımsatan açıklamalarda bulunmuştur İnsanı, kibirli ve sadece kendine hizmet etmek için var olan bir saçmalık olarak betimleyerek insan merkezli bakışın yerine Ekosentrik bakış açısını savundu (Taqwadin,

¹⁵ Non Governmental Organization(s) olarak açılımı olan NGO's, Türkçe karşılığı sivil toplum kuruluşudur.

2017:4). Ekosentrik bakış açısı olarak belirtilen kavram daha çok doğa ve çevre merkezli olarak karşımıza çıkmaktadır. Sığ ekoloji formunda olduğu gibi, ‘insan için olmayan değerlerden söz etmek saçmadır’(Yaylı, Çelik, 2011:373) anlayışının tersine, doğayı tam merkeze alarak, ‘çevresel yönetim yalnızca mevcut insan topluluklarının sağlığını ve iyiliğini korumakla kalmamalı ve gelecek nesil değil, aynı zamanda yaşamın daha geniş ağı (gen havuzları, popülasyonlar, türler ve ekosistemler gibi)’ birçok durumu korumalıdır prensibini benimsemiştir. Bundan dolayıdır ki yeşiller yeni gelişim ve değişimleri değerlendirirken daha temkinli yaklaşarak çevreyi merkeze almaya çalışmıştır.

Sonuç olarak ifade edebiliriz ki Yeşil Teori, Uİ teorilerinin klasik devlet merkezli bakış açısında önemli bir değişiklik yapmayı amaçlamaktadır. Küresel çevresel sorunlara daha çözüm odaklı ve sorunların merkezine inen bir anlayışı benimseyerek normatif bakışı güçlendirmeye çalışmaktadır(Eckersly, 2016:301). Meydana geldiği dönemin etkileri ve teorik zenginliğinden dolayı daha inter-disipliner çalışmayı ön görmektedir. Sorunların kaynağına inerek sistemseller değişiklikler yapmayı amaçlayan teorinin ekonomik sürdürülebilir ayağı teorinin hem çıkış hem de mihenk taşı oluşturmaktadır.

2. Realizm - Neoliberal Kuramsalcılık

Pozitivist dönemin hâkim paradigması, Uluslararası İlişkilerdeki hegemon teori olan realist teorinin çevre sorunlarına yaklaşımı genel itibariyle low politic olarak ifade edilebilir. Ekonomik konu gibi çevresel sorunları da realist teori uzun bir süre daha az önemli olan ikincil politikalar olarak görmüş ve disiplinin de önemli görmesinde engel teşkil etmiştir(Sümer, 2016:600). Realistler çevresel gelişmelerin askeri teknolojilerin üzerindeki önemini belirtmektedir. Jeopolitiğin önemli bir husus olduğu konusunda hem fikir olurlarken, çevrenin devamı için önemli bir konu olan sürdürülebilirlik olgusu yerine varlığın devam ettirilmesi anlayışı benimsemişlerdir(Erçandırılı, 2015:498). Burada çevre yerine tekrar devlet merkezli bakış açısının ciddi şekilde vurgulanarak, devletin devamının daha önemli olduğu anlayışı ortaya çıktığı görülmektedir.

Paradigmalar arası tartışma döneminde ortaya çıkan neoliberalizm, kökeni liberal düşüncelere dayanmaktadır. Realistler gibi sistemin anarşik doğasını kabul ederek, çevre karşısında bireylerin çıkar ve üstünlüğünü savunarak, bireycilik anlayışını benimsemiştir. Realist düşünce gibi doğaya araçsal olarak bakarak, insanın

doğa üzerindeki hâkimiyetini sorgulamazlar. Ancak realistlerden farklı olarak neoliberal yaklaşım, çevre sorunlarını sınır aşan problemler olarak gördüğü için bunun işbirliği ile çözülebileceğine inanmaktadırlar(Erçandırılı, 2015: 500-502).

SONUÇ

Çevre sorunları, askeri tehditlerden farklı olarak, devletlerin başka devletlere kasıtlı olarak zarar vermediği veya bilerek başka topraklarda oluşmasının istenilmediği problemlerdir. Askeri tehditlere göre daha uzun erimli olan ve daha çok sayıda aktörün zorunlu işbirliğini içeren *Lanetli Sorunlar* olarak görülmektedir(Eckersly, 2016:290). Bu sorunların birçok aktörün katılımları ile ortak uzlaşma çerçevesinde halledileceği düşünülmektedir. Ancak birçok konferans düzenlenmesin, rapor yayımlanmasına, STK kurulmasına rağmen henüz sorunların bir çözüme kavuşmadığı, dünyanın giderek daha da problemlili olmaya dönüştüğü apaçık ortadır.

Politik arena da devletler kendi menfaatleri doğrultusunda işbirliği yaparak, bir takım organizasyon ve faaliyetlerin içerisinde yer almaktadır. Çevre sorunlarının da son 60 yıllık süreçte politikleşmesi devletlerin bu konulara yaklaşımını da politik bir hale getirerek sorunlara çözüm odaklı yaklaşmasını engellemektedir. Neredeyse bütün devletler sürdürülebilir kalkınma ve daha yeşil çevre sloganını benimsemektedir. Ancak çözüm önerisi ve eleştiriler ciddi boyutlara ulaştığında çevresel sorunlar tekrardan low politic seviyesine inmektedir. ABD'nin Kyoto Protokolünü imzalamaması buna örnek olarak verilebilir(BBC News, 2001). Bundan ötürü çevresel kirlilik ve çevreye verilen zararların engellenmesi de zorlaşmaktadır.

Çevresel sorunlara daha çok eleştirel bir şekilde yaklaşan düşünce akımları ve teoriler bulunmaktadır. Bunlar; Sığ Ekoloji, derin ekoloji ve çevreciler vb. şekillerde varlık göstermektedir. Daha çok tartışma ve eleştiri şeklinde önerileri bulunmaktadır. Burada yapılan kıyas yeşil teoriye göre belirtilmektedir. Çünkü Uİ teori olan yeşil teori sorunları eleştirirken onların önlenmesi için sistemin değişmesi gibi köklü değişimlerin olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu düşünce ve eleştirilerde diğer birçoğu gibi tam anlamıyla başarı sağlayamamaktadır. Belki burada etkinin az olmasını sağlayan neden yeşil teorinin henüz yeni bir teori olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak ne olursa olsun devletlerin gerçekten sadece bir dünyaya sahip olduğumuz anlayışını benimsemeyerek, devlet menfaatlerini ön planda tuttuğu sürece lanetli sorunların çözülmesi de bir hayli zor gözükmektedir.

KAYNAKÇA

A.Vasquez John, “Postpozitivist Tartışma: Aydınlanma’nın Çöküşünden Sonra Bilimsel Araştırmayı ve Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden İnşa Etmek”, Ken Booth, Steve Smith(der.), Çeviren: Muhammed Aydın, *Uluslararası İlişkiler Kuramları*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015.

Akdur Recep, “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyumu”, *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23*, 2005, S.14.

Arslan Hüseyin, ‘Bir “Doğrudan Eylem Hareketi” Olarak Greenpeace (Yeşil Barış)’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2011, Sayı:23, ss.247-258*.

Aydın Mustafa , “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler, Cilt:1, Sayı:1 (Bahar 2004)*, s. 33-60.

Banks Michael (1985); “The Inter-Paradigm Debate”, M. Light, A. J. R. Groom (der.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London, Pinter Publishers.

Baykal Tan, Hülya Baykal, ‘Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları’, *MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, Cilt:5, Sayı:9, 2008*.

BBC News, Kyoto: Why did the US pull out?, 30.03.2001, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1248757.stm>

Buzan Bary , “*People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*”, Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1983.

Curran Giorel, ‘Whither Environmentalism? Environmental Politics In The 21st Century’, *Social Alternatives, Vol. 25 No.2, Second Quarter, 2006*, p. 48-53.

Ecehan Özmehmet, ‘Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları’, *Journal Of Yaşar University, Cilt:.12, Sayı:.3, 2008*, Ss: 1853-1876.

Eckersly Robyn, ‘Yeşil Teori’, Çeviren: Özge Kelekçi, Tim Dunne, Milka Kurji, Steve Smith (der), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016.

Emeklier Bilgehan, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, *Bilge Strateji, Cilt:2, Sayı:4, Bahar 2011*.

Erçandırılı Yelda, ‘Yeşil Teori’, Ramazan Gözen (der), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, 2015.

Fişek Nusret, “Dünya’da ve Türkiye’de Nüfus Sorunu”,1983, http://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_2/16.html (Erişim Tarihi: 04.07.2017)

Garette Hardin, “Ortak Kaynakların Paylaşımı Trajedisi”, Çeviren: Ender Gürol, *Science*, 162 (1968): 1243-1248. Çeviri Yılı: 2010.

Kaplan Ayşegül, ‘*Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*’, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 19, 1999.

Kaplan Robert, “The Coming Anarchy”, *The Atlantic*, 1994.

Kaplan Robert, “The Coming Anarchy”, *The Atlantic*, 1994. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/> (Erişim Tarihi: 04.07.2017)

Küçükkalay A. Mesut, “Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Güz, 1997, Ss.51-64.

MEDSEC, ‘Environment and Security Issues in The Southern Mediterranean Region’, Report, 2011.

Mitchell Ronald B., ‘International Environmental Politics’, *Handbook of International Relations*, University of North Carolina, 2013.

Paterson Matthew, ‘Yeşil Teori’, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, Scot Burchill vd. (der), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları, 4.Baskı, 2013.

Rachel Carson, “*Silent Spring*”, Boston: Houghton Mifflin Company, 2002.

Sander Oral, ‘*Siyasi Tarih: 198-1994*’, Ankara: İmge Kitabevi, 21.Baskı, 2012, Ss: 445-584

Sümer Vakur, ‘Çevre Sorunları Ve Küresel İklim Değişikliği’, Şaban Karadaş, Ali Balcı (der), ‘*Uluslararası İlişkilere Giriş*’, İstanbul: Küre Yayınları, 5.Baskı, 2016.

Şahin Ümit, ‘40.Yılında Büyümenin Sınırları’, *Yeşil Gazete*, 21.01.2012.

T.C Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı, ‘Habitat III Konferansı’, <http://www.csb.gov.tr/projeler/habitat/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu-&Id=16094>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, ‘Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT)’, <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, ‘Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi(Johannesburg, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002)’, http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa

Taqwadin Danil Akbar, ‘Green “International Relations” Theory’, *Lembaga Kajian Hukum Aceh/Aceh’s Legal Studies, Indonesia, International Environmental Studies*.

Tıraş H.Hayrettin, ‘Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme’, *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2: 57-73, 2012.*

Ullman Richard H., “Redefining Security”, *International Security, Cilt:8, Sayı:1, 1983, Ss. 129-153, s.133*

USA TODAY, “Mystery of London fog that killed 12,000 finally solved”, 13 December 2016, <https://www.usatoday.com/story/news/world/2016/12/13/scientists-say-theyve-solved-mystery-1952-london-killer-fog/95375738/> (Erişim Tarihi: 28.06.2017)

Ünal Serhan, ‘Yeşil Teori’, Mehmet Şahin, Osman Şen (der), *‘Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar’*, Ankara: Kripto Yayınları, 2014, Ss. 229–251.

Üste Rabia Bahar, ‘Doğanın Siyaset Paradigması: Yeşil Siyaset’, *Sosyal Ve Beşeri Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2015, ss.38-54, (Online).*

Yaylı Hasan, Vasfiye Çelik, ‘Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji’, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 / 2011.*

<http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/CevreAkademisi/Surdurulebilir-Yasam/dunyasurdurulebilir.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

<http://www.ncsa-turkey.cevreorman.gov.tr/rio-sozlesmeleri.aspx> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

<http://www.un.org/documents/ga/res/spec/ares19-2.htm> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

<http://www.unmultimedia.org/s/photo/detail/123/0123252.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2017).

<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/chernobil-faciiasi-64> (Erişim Tarihi: 25.06.2017).

<http://www.who.int/dg/brundtland/brundtland/en/> (Erişim Tarihi: 02.07.2017).

<http://www.obi.bilkent.edu.tr/ekookul/pdf/cevre.pdf> (Erişim Tarihi: 02.07.2017).